

RAJMUND STAPIŃSKI

Rola samorządów w systemie wspierania napływu bezpośrednich inwestycji zagranicznych

Role of Local Governments in the System of Supporting Foreign Direct Investment Inflows

Abstract

The author aimed to identify the main motives of foreign direct investment inflows and correlate them with the national system of their support. The paper included a classification of forms of legal, economic and institutional support for investors. The consideration was aimed at indicating the role of local government units in servicing entrepreneurs, considering Poland as an investment destination.

KEYWORDS: foreign direct investment, investors, local government

SŁOWA KLUCZOWE: bezpośrednie inwestycje zagraniczne, inwestorzy, samorząd terytorialny

RAJMUND STAPIŃSKI – doktor nauk prawnych, Uniwersytet Rzeszowski,
ORCID – 0000-0003-3768-7857, e-mail: rstapinski@ur.edu.pl

1 | Wprowadzenie

Zmiany polityczne zachodzące w krajach socjalistycznych w drugiej połowie lat osiemdziesiątych XX wieku umożliwiły przeprowadzenie transformacji ustrojowej obejmującej m.in. sferę gospodarczą w postaci przejścia

od gospodarki centralnie zarządzanej do systemu rynkowego^[1]. Głównym inicjatorem wskazanych przemian było polskie społeczeństwo, a tym samym to właśnie Polska stała się prekursorem wdrażania reform prawnych w tym obszarze. Począwszy od 1989 r. krajowy system prawno-gospodarczy przechodził głębokie przeobrażenia mająca na celu przybliżenie go do konstytucyjnie zadekretowanego systemu gospodarki rynkowej^[2]. Dyskusje na temat modelu gospodarczego nakreślającego kierunki ewolucji obrotu gospodarczego oraz jego ramy prawne i instytucjonalne skutkowały umocowaniem w ramach art. 20 Konstytucji RP społecznej gospodarki rynkowej jako podstawy jej ustroju gospodarczego^[3].

Transformacja w wymiarze ekonomicznym stała u podstaw funkcjonowania mechanizmów rynkowych, tworząc nowy system gospodarczy, zrywający z koncepcją ekonomii socjalistycznej. Strategia tych przemian określana mianem planu Balcerowicza zakładała szereg komplementarnych działań, tj. m.in.: zmiany w strukturze własnościowej gospodarki, w drodze procesów prywatyzacyjnych oraz zwiększenia ilości prywatnych przedsiębiorstw; zastąpienie biurokratyczno-nakazowego charakteru gospodarki przez samoregulację rynkową; stworzenie konkurencyjnego środowiska wewnątrz kraju, przez wdrożenie rozwiązań o charakterze antymonopolowym; uruchomienie rynku kapitałowego oraz ustanowienie wymiennalności złotego. Istotne założenie wskazanego planu stanowiło pozyskanie zagranicznego kapitału umożliwiającego przyspieszenie przemian^[4]. Działania transformacyjne w Polsce miały charakter radykalny i szokowy opierając się na tożsamej strategii przemian^[5], co prowadziło do zdynamizowania tempa zmian, jednocześnie powodując liczne,

¹ Wacław Jarmołowicz, Dawid Piątek. „Polska transformacja gospodarcza. Przesłanki - przebieg - rezultaty”, [w:] *W poszukiwaniu nowego ładu ekonomicznego*, red. Stanisław Owsiak, Artur Pollok (Warszawa: Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, 2013), 71-89.

² Tadeusz Włudyka, *Model społecznej gospodarki rynkowej a transformacja ustrojowa polskiej gospodarki. Analiza prawnoporównawcza* (Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2002), 123.

³ Szerzej: Karolina Zapolska, „Ewolucja podstaw normatywnych wolności gospodarczej w Polsce w XX wieku”. *Miscellanea Historico-Iuridica*, z. 2 (2019): 226-228.

⁴ Dominik Sadłakowski, „Skutki internacjonalizacji gospodarki polskiej w kontekście zmian transformacyjnych”, [w:] *Transformacja gospodarcza w Polsce*, red. Mirosław Geise, Jarosław Oczki, Dariusz Piotrowski (Bydgoszcz: Wydawnictwo Uczelniane Wyższej Szkoły Gospodarki, 2016), 22-23.

⁵ Jarmołowicz, „Polska transformacja gospodarcza”, 79.

negatywne skutki społeczne objawiające się m.in. w postaci zjawiska bezrobocia strukturalnego. Co istotne, zastosowanie koncepcji przemian kompleksowych i radykalnych, okazało się skuteczną i efektywną metodą transformacji^[6], a działania podjęte w Polsce czynią zeń obok Węgier i Czech lidera transformacji gospodarczej^[7], co finalnie pozwala w dłuższej perspektywie na zniwelowanie początkowych problemów społecznych przez mechanizmy rynkowe uzupełnione o inicjowane przez władze publiczne działania o charakterze socjalnym.

Uznanie dla przyjętego modelu transformacji potwierdza określanie Polski jako „wschodnioeuropejskiego tygrysa” czy też „szybującego orła” w kontekście rozwoju gospodarczego, którego poziom wzrostu był przez lata dwukrotnie wyższy niż innych państw OECD o podobnej wielkości^[8]. Wskaźniki gospodarcze, tj. wzrost PKB, rekordowy przyrost wartości eksportu, a także zmiana struktury zatrudnienia zwiększająca znaczenie usług, a także inne indykatory wskazujące na wzrost zadowolenia Polaków ze stanu zdrowia, dynamiczny wzrost zarobków gospodarstw domowych, zwiększenie poziomu wykształcenia społeczeństwa oraz znaczne wydłużenie się długości życia^[9] potwierdzają sukces i wieloaspektowość oddziaływania przemian gospodarczych zainicjowanych pod koniec lat osiemdziesiątych XX wieku.

2 | Wyzwania gospodarki po okresie transformacji

Znaczne postępy polskiej gospodarki nie pozwoliły jak dotąd na osiągnięcie poziomu zamożności najbogatszych państw UE^[10], a przeszkoda do osiągnięcia tak określonego celu może być tzw. pułapka średniego dochodu

⁶ Ibidem, 86.

⁷ Magdalena Raftowicz-Filipkiewicz, „Przemiany systemowe gospodarki Polski i ich znaczenie w podnoszeniu poziomu międzynarodowej konkurencyjności” *Acta Universitatis Wratislaviensis. Oeconomia*, nr 3398 (2010): 220.

⁸ Mark De Broeck, Vincent Koen, „The Soaring Eagle: Anatomy of the Polish Take-Off in the 1990s” *IMF Working Paper*, January (2000): 3.

⁹ Związek Przedsiębiorców i Pracodawców, *Raport. Najlepszy czas Polski 1992-2022* (Warszawa: Związek Przedsiębiorców i Pracodawców, 2023), 32.

¹⁰ Wg danych Eurostat w 2023 r. Polska osiągnęła 80% średniej unijnej PKB per capita - za: Purchasing power parities and GDP per capita - flash estimate, marzec

(rozwoju)^[11]. Mianem tym jest określana sytuacja, w której kraj po okresie szybkiego rozwoju gospodarczego doświadcza trwałego spowolnienia tempa owego wzrostu, uniemożliwiającego dogonienie krajów zaklasyfikowanych do najwyższej grupy dochodowej^[12]. Czynniki wpływające na spowolnienie gospodarcze krajów o gospodarkach o profilu zbliżonym do polskiego to przede wszystkim: niekorzystna struktura demograficzna skutkująca niższą produktywnością; niska dywersyfikacja gospodarki również ograniczająca produktywność i wartość dodaną produkcji krajowe; niewydajny rynek finansowy zmniejszający możliwość finansowania przedsiębiorstw oraz finansowania innowacji; niewystarczająca infrastruktura hamująca rozpowszechnianie innowacji, a także niski poziom innowacyjności; słabe instytucje zniekształcające bodźce do tworzenia innowacji oraz niewydajny rynek pracy, który zmniejsza korzyści ze zdobywania wyższego wykształcenia ograniczając produktywność siły roboczej^[13].

Zapobieżenie powstawaniu wyżej wymienionych okoliczności oraz niwelowanie ich negatywnych skutków stanowi jedno z podstawowych zadań państwa w ramach prowadzonej polityki gospodarczej. W ramach systemu zarządzania rozwojem Polski prowadzonego w oparciu o ustawę z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju^[14], przewidziano odniesienie do kwestii gospodarczych na każdym jego etapie. Począwszy od założenia osiągnięcia „innowacyjnej, odpowiedzialnej, odpornej na szoki i kryzysy – gospodarki przyszłości” nakreślonego w ramach Koncepcji rozwoju kraju do 2050 r.^[15], przez średniookresową Strategię na rzecz odpowiedzialnego rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.), której głównym celem jest tworzenie warunków dla wzrostu dochodów mieszkańców Polski przy jednoczesnym wzroście spójności w wymiarze społecznym, ekonomicznym, środowiskowym i terytorialnym,

2024. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Purchasing_power_parities_and_GDP_per_capita_-_flash_estimate.

¹¹ Kamil Pruchnik, Jakub Zowczak, „Polska transformacja ustrojowa w kontekście pułapki średniego dochodu”, [w:] *Transformacja gospodarcza w Polsce*, red. Mirosław Geise, Jarosław Oczki, Dariusz Piotrowski (Bydgoszcz: Wydawnictwo Uczelniane Wyższej Szkoły Gospodarki, 2016), 12.

¹² Ryszard Kowalski, „Nierówności ekonomiczne a pułapka średniego rozwoju. Wnioski dla Polski” *Optimum. Economic Studies*, nr 2 (2019): 39.

¹³ Pruchnik, Zowczak, „Polska transformacja ustrojowa”, 14.

¹⁴ T. j. Dz. U. z 2024 r., poz. 324.

¹⁵ Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej, *Koncepcja Rozwoju Kraju 2050*. KRK2050, Projekt dokumentu, Warszawa 2024, s. 14.

czemu ma służyć trwały wzrost gospodarczy oparty coraz silniej o wiedzę, dane i doskonałość organizacyjną^[16]. Również inne strategie zawierają liczne odniesienia do kwestii rozwoju gospodarczego, a najbardziej doniosłe z nich zostały zawarte w Strategii produktywności 2030, której głównym celem jest progresywny, zrównoważony i inkluzywny wzrost produktywności oparty na wykorzystaniu wiedzy oraz nowych technologii, zwłaszcza cyfrowych^[17]. Do jej celów szczegółowych zaliczono m.in. trwałe zwiększenie stopy inwestycji prywatnych; automatyzację, robotyzację i cyfryzację przedsiębiorstw; poniesienie jakości zarządzania w przedsiębiorstwach i instytucjach publicznych (zwłaszcza w administracji publicznej); stymulowanie mechanizmów współpracy pomiędzy podmiotami gospodarczymi oraz zwiększenie liczby eksporterów, a także wartości eksportu, w szczególności na rynki pozaeuropejskie^[18].

Prawidłowa implementacja wytycznych określonych w przytoczonych dokumentach strategicznych oraz osiągnięcia formułowanych względem nich celów jest szczególnie istotne, z uwagi na fakt, iż jak wskazują dotychczasowe doświadczenia gospodarek światowych przyspieszenie rozwoju umożliwiające skuteczne zmniejszenie luki dochodowej następuje w wyniku zintensyfikowanej absorpcji nowych technologii przez państwa, których gospodarka była zapóźniona w stosunku do liderów postępu światowego, co wymagało intensywnej akumulacji czynników produkcji oraz wzrostu ich produktywności^[19]. Margines konkurencyjności cenowo-płaćcowej w Polsce jest niski i ulega systematycznej erozji związanej ze wzrostem wynagrodzeń, co skutkować będzie uczynieniem z produktywności kluczowego czynnika zapewniającego konkurencyjność, zwiększając tym samym rolę inwestycji w utrzymaniu wzrostu gospodarczego^[20].

¹⁶ Uchwała nr 8 Rady Ministrów z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie przyjęcia Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.), M.P. 2017 poz. 260, s. 49-51.

¹⁷ Uchwała nr 154 Rady Ministrów z dnia 12 lipca 2022 r. w sprawie przyjęcia „Strategii produktywności 2030”, M.P. 2022 poz. 926, s. 4.

¹⁸ M.P. 2022 poz. 926, s. 4-5.

¹⁹ Witold M. Orłowski, „W jaki sposób słabiej rozwinięta gospodarka może dogonić liderów? Znaczenie zagregowanej produktywności” *Studia BAS*, 1 (2024): 8 i cyt. tam literatura.

²⁰ Jan Hagemeyer, Grzegorz Poniatowski, Agnieszka Pechcińska, Mehmet Burak Turgut, Adam Śmietanka, „Inwestycje i ich determinanty a wzrost gospodarczy Polski w długim okresie” *CASE – Center for Social and Economic Research*, nr 505 (2021): 11.

3 | Motywy napływu bezpośrednich inwestycji zagranicznych

Odpowiedź na nakreślone wyzwania mogą stanowić bezpośrednie inwestycje zagraniczne (BIZ)^[21], prowadzone przez wiodące, dobrze zorganizowane przedsiębiorstwa oraz powstawanie i rozwój, nowych innowacyjnych krajowych podmiotów gospodarczych. Zadaniem państwa w tym obszarze jest natomiast przygotowanie właściwych ram prawnych, ekonomicznych i instytucjonalnym, zapewniających odpowiednią stymulację tego rodzaju inicjatyw oraz niwelowanie barier występujących.

John H. Dunning wyodrębnił cztery rodzaje motywów realizacji inwestycji zagranicznych i przyporządkował im konkretne typy inwestorów. Pierwszy rodzaj podmiotów jest nastawiony na pozyskanie zasobów (surowce, siła robocza) po niższym koszcie. Główną motywację kolejnego stanowi natomiast zdobycie rynków poprzez rozszerzenie możliwości zbytu, wykazując przy tym tendencję do traktowania swoich filii zagranicznych jako samowystarczalnych jednostek. W trzecim modelu inwestor kieruje się w głównej mierze poprawą efektywności – racjonalizacją procesów produkcji, dystrybucji i marketingu, wykorzystując synergiczne, skoordynowane zarządzanie rozproszonymi geograficznie zasobami. Ostatni model opiera się na chęci pozyskania zasobów strategicznych poprzez dyskontowanie korzyści związanych z dysponowaniem siecią przedsiębiorstw funkcjonujących w zróżnicowanym, wielonarodowym środowisku^[22]. Konkretnie inwestycje mogą być motywowane konglomeratem wyżej wymienionych korzyści, a udział każdej z nich w procesie decyzyjnym jest w dużej mierze uzależniony od struktury społeczno-gospodarczej państwa przyjmującego.

Wśród czynników najbardziej istotnych dla inwestorów zagranicznych można wyodrębnić kilka grup aspektów decydujących o wyborze konkretnego państwa jako miejsca prowadzenia działalności. Należy do nich zaliczyć w szczególności uwarunkowania: ekonomiczne, instytucjonalno-kulturowe, polityczne, naukowo-techniczne, przyrodnicze

²¹ W latach 2020-2022 napływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych wynosił średnio 3,7% PKB – za: Polski Instytut Ekonomiczny, „Miesięcznik Makroekonomiczny PIE”, 12 (2023): 3.

²² Marian Gorynia, *Strategie zagranicznej ekspansji przedsiębiorstw* (Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, 2007), 60-61.

i przestrzenne^[23]. Odnoszą się one do całego obszaru kraju i zasadniczo stanowią efekt działań realizowanych na szczeblu centralnym. Do czynników instytucjonalnych determinujących bezpośrednio inwestycje zagraniczne można zaliczyć: poziom reform rynkowych – regulacje w zakresie własności i konkurencji; liberalizację ekspansji kapitałowej przedsiębiorstw; udział własności prywatnej; system prawny; system podatkowy oraz czynniki instytucjonalne o charakterze nieformalnym^[24]. Istotną rolę pełni ponadto liberalizacja polityki wobec inwestorów, która może wyrażać się w łagodzeniu i usuwaniu barier wejścia w postaci podatków, koncesji, kwot importowych, ceł, subwencji itp.^[25] Również regulacje prawne z zakresu m.in. prawa konkurencji, prawa prowadzenia działalności gospodarczej oraz prawa podatkowego mogą całkowicie lub częściowo ograniczyć napływ kapitału zagranicznego do niektórych sektorów gospodarki^[26] lub w przypadku adekwatności względem oczekiwań przedsiębiorców przyczynić się do jego intensyfikacji. Należy podkreślić istotne ograniczenia w swobodzie kreowania regulacji w wymienionych obszarach w kontekście państw członkowskich Unii Europejskiej, które to ograniczenia wynikają bezpośrednio z unijnych reguł udzielania pomocy publicznej, taryf celnych oraz harmonizacji prawa w innych obszarach z zakresu szeroko pojętego prawa gospodarczego.

Na wybór konkretnej lokalizacji (działki, hali) mają natomiast wpływ inne, nieco bardziej sprecyzowane okoliczności, których kreowania należy bezpośrednio lub pośrednio do władz lokalnych. Mogą one zostać sklasyfikowane jako:

- twarde czynniki lokalizacji: sieć komunikacyjna; podatki, zachęty, subwencje; dostępność powierzchni; podaż wykwalifikowanej siły roboczej; ośrodki szkolenia zawodowego; rynek zbytu w regionie; bliskość dostawców i kooperantów; instrumenty badawcze;

²³ Hanna Godlewska-Majkowska, *Lokalizacja przedsiębiorstwa w gospodarce globalnej* (Warszawa: Difin, 2013), 25.

²⁴ Dorota Ciesielska-Maciągowska, *Bezpośrednie inwestycje zagraniczne z Europy Środkowej i Wschodniej: perspektywa instytucjonalna* (Warszawa: Oficyna Wydawnicza SGH – Szkoła Główna Handlowa, 2019), 33.

²⁵ Renata Oczkowska, *Międzynarodowa ekspansja przedsiębiorstw w warunkach globalizacji. Motywy, strategie, tendencje* (Warszawa: Difin, 2013), 103.

²⁶ Magdalena Owczarczuk, *Instytucje a napływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych do Polski* (Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2020), 148.

- miękkie czynniki lokalizacji: przychylne nastawienie władz samorządowych do inwestorów; wizerunek miejsca lokalizacji w wymiarze gospodarczym; mentalność lokalnej ludności; możliwość spędzania wolnego czasu; atrakcyjność miasta; korzyści mieszkaniowe; szybkość działania administracji^[27].

4 | System wspierania inwestorów

Decyzja inwestora o wyborze konkretnej lokalizacji jest motywowana wieloma czynnikami, zarówno o charakterze pozytywnym dla jego rachunku ekonomicznego i zamierzeń biznesowych, jak i uwzględnieniem uwarunkowań negatywnych, mogących wydłużyć proces inwestycyjny, uniemożliwić bądź utrudnić sprawne funkcjonowanie przedsiębiorstwa lub w inny sposób zmniejszyć zasadność inwestycji. Podstawową rolą instytucji państwowych jest zapewnienie właściwego systemu zachęt do rozwoju przedsiębiorstw oraz zmniejszenie niepewności występujących w ich otoczeniu zewnętrznym^[28]. Różnego rodzaju zachęty inwestycyjne stanowią kluczową determinantę braną pod uwagę przy decyzjach przedsiębiorców, a ich efekty są zależne od rodzaju poszczególnych bodźców oferowanych przez rządy państw goszczących^[29].

Wskazany proces powinien być realizowany przez skoordynowane działania instytucji centralnych oraz lokalnych, występujące w różnych obszarach właściwych ze względu na czynniki wskazywane na wcześniejszym etapie, budując w ten sposób zewnętrzne otoczenie przedsiębiorcy sprzyjające jego ekspansji zagranicznej. Składają się na nie wszelkiego rodzaju polityki i programy rządowe ukierunkowane na wsparcie procesów zagranicznej ekspansji przedsiębiorstw, a także tworzenie globalnych

²⁷ Wojciech Dziemianowicz, „Rola władz samorządowych w stymulowaniu napływu bezpośrednich inwestycji zagranicznych”, [w:] *Bezpośrednie inwestycje zagraniczne*, red. Zbigniew Olesiński (Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, 1998), 228-229.

²⁸ Ciesielska-Maciągowska, *Bezpośrednie inwestycje zagraniczne*, 77.

²⁹ Magdalena Kinga Stawicka, „Wspieranie bezpośrednich inwestycji zagranicznych przez zachęty inwestycyjne w wybranych krajach europejskich” *Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach*, nr 214 (2015): 256.

łańcuchów wartości oraz sieci współpracujących wzajemnie podmiotów w ramach organizacji gospodarczych i pozarządowych. Skutkiem wskazanych działań powinno być: ułatwienie dostępu do źródeł finansowania dostosowanych do specyfiki inwestorów; działania promocyjne kraju za granicą; wspieranie procesu pozyskiwania partnerów handlowych; pomoc w zakresie uczestnictwa w procedurach administracyjnych oraz pozyskiwania kontaktów niezbędnych do funkcjonowania na rynku, a także wsparcie w rozwoju klastrów oraz innych organizacji otoczenia biznesu sprzyjających ekspansji przedsiębiorstw z danej gospodarki^[30].

Uwzględniając wskazane okoliczności można wyodrębnić katalog warunków służących przyciągnięciu inwestorów zagranicznych do inwestycji w Polsce, a w następnym etapie do wyboru przez nich konkretnej lokalizacji, spośród propozycji przedstawianych przez przedstawicieli władz i instytucji szczebla lokalnego. Na system wspierania napływu BIZ składają się:

- zachęty finansowe (pomoc publiczna, ulgi podatkowe);
- otoczenie infrastrukturalne (dostępność obszarów inwestycyjnych typu *greenfield* i *brownfield*, infrastruktura komunikacyjna, dostępność mediów, centra wspierania przedsiębiorczości, centra badawczo-rozwojowe);
- rynek pracy (centra kształcenia praktyczne, doradztwo zawodowe, szkolnictwo zawodowe, działalność urzędów pracy);
- instytucje wsparcia biznesu (instytucje szczebla centralnego i lokalnego)^[31].

Oferowane zachęty inwestycyjne nie są adresowane wyłącznie do inwestorów zagranicznych, lecz warunki udzielania wsparcia sprawiają, że są one nierzadko łatwiej dostępne dla przedsiębiorców z kapitałem zagranicznym niż dla rodzimych podmiotów^[32]. Ponadto, wiele form pomocy z uwagi na swój charakter odpowiada potrzebom wyłącznie podmiotów funkcjonujących dotąd w innych realiach prawnych i podatkowych, nie są

³⁰ Ciesielska-Maciągowska, *Bezpośrednie inwestycje zagraniczne*, 41.

³¹ Opracowanie własne na podstawie obserwacji uczestniczącej prowadzonej w ramach pracy autora w charakterze eksperta jednego z Certyfikowanych Centrów Obsługi Inwestora i Eksportera PAIH w latach 2021-2024.

³² Tomasz Dorożyński, *Wspieranie zagranicznych inwestycji bezpośrednich w Polsce przez system zachęt dla inwestorów* (Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2018), 99.

zaś one przydatne dla jednostek posiadających doświadczenie w krajowym obrocie gospodarczym.

Zachęty finansowe oferowane zagranicznym przedsiębiorcom stanowią niejednokrotnie kryterium wstępnej selekcji lokalizacji^[33] i przez wiele lat były utożsamiane w głównej mierze z możliwością realizacji inwestycji na terenie specjalnej strefy ekonomicznej (SSE), tj. wyodrębnionej zgodnie z przepisami ustawy, niezamieszkałej część terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, na której terenie może być prowadzona działalność gospodarcza na zasadach określonych ustawą^[34]. Inwestowanie na obszarze polskich SSE daje szereg korzyści (zwolnienie od podatku dochodowego, dostęp do uzbrojonych działek inwestycyjnych, przygotowaną infrastrukturę techniczną, pomoc organizacyjną i prawną w rozpoczęciu działalności, możliwość uzyskania zwolnienia od podatku od nieruchomości oraz niektórych opłat^[35]), wiąże się jednak z koniecznością poniesienia rozmaitych kosztów (np.: uzyskania zezwolenia, opłaty bieżące za korzystanie ze strefy, zapewnieniem minimalnego okresu pozostania w strefie, osiągnięciem minimalnego poziomu zatrudnienia)^[36]. Z uwagi na modyfikację analizowanego modelu wsparcia, wszystkie specjalne strefy ekonomiczne w Polsce zakończą funkcjonowanie 31 grudnia 2026 r., gdyż jest to data graniczna wskazana w rozporządzeniach Rady Ministrów określających okres na jaki zostały ustanowione^[37]. W celu dostosowania prawodawstwa do nowych wyzwań rozwojowych^[38] zmodyfikowano rozwiązania prawne w omawianym obszarze oraz rozszerzono zakres terytorialny terenów umożliwiających uzyskanie pomocy publicznej (zwolnienia podatkowego)

³³ Godlewska-Majkowska, *Lokalizacja przedsiębiorstwa w gospodarce*, 25-26.

³⁴ Art. 2 ustawy z dnia 20 października 1994 r. o specjalnych strefach ekonomicznych, t. j. Dz. U. z 2023 r., poz. 1604.

³⁵ W odniesieniu do ponad 70% nieruchomości typu *brownfield* oferowanych za pośrednictwem Generatora Ofert Inwestycyjnych Polskiej Agencji Inwestycji i Handlu (<https://baza.paih.gov.pl/>) przewidziane są formy wsparcia na poziomie lokalnym – dane na czerwiec 2024 r.

³⁶ Tomasz Dorożyński, Jakub Świerkocki, *Specjalne strefy ekonomiczne w Polsce. Doświadczenia i perspektywy* (Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2022), 27.

³⁷ Jacek Formela, „Art. 19 StrefyEkonU”, [w:] *Ustawa o wspieraniu nowych inwestycji. Komentarz*, wyd. 2. red. Marta Dargas-Draganik, Jacek Formela (Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck, 2022, SIP Legalis).

³⁸ Szerzej: Paweł Sancewicz, „Cele wspierania inwestycji w ustawie o specjalnych strefach ekonomicznych oraz w ustawie o wspieraniu nowych inwestycji” *Studia Prawa Publicznego*, nr 1 (2021): 62-63.

przez rozciągnięcie ich na terytorium całej Polski w drodze ustanowienia tzw. Polskiej Strefy Inwestycji^[39] funkcjonującej w oparciu o ustawę o wspieraniu nowych inwestycji^[40]. Nowe rozwiązanie wzmocniło ponadto rolę kryteriów jakościowych w przyznawaniu wsparcia, a także na nowo określiło zakres kompetencji spółek zarządzających, nakierowując je obecnie głównie na koordynację udzielania pomocy publicznej inwestorom na poziomie regionalnym. Ponadto, zniosło ono dyskryminację przedsiębiorstw działających poza strefą oraz zwiększyło atrakcyjność tej formy wsparcia także dla przedsiębiorców krajowych^[41].

Dostępność terenów inwestycyjnych oraz odpowiedni poziom rozwoju infrastruktury transportowej, telekomunikacyjnej oraz energetycznej stanowią jeden z głównych determinantów napływu inwestycji zagranicznych^[42]. Szczególnie istotną rolę odgrywa infrastruktura techniczna, związana z transportem (drogowym, kolejowym, lotniczym, morskim i rzeczny) oraz zaopatrzeniem terenu w podstawowe media (prąd, gaz, woda, telekomunikacja, usuwanie odpadów)^[43]. Rozwój wymienionych elementów infrastruktury stanowi zadanie państwa na różnych szczeblach władzy. Zarówno w aspekcie legislacyjnym, planistycznym, finansowym, jak i, finalnie, wykonawczym wymaga od podmiotów państwowych podjęcia zsynchronizowanych działań, planowanych i koordynowanych w dłuższej perspektywie za pośrednictwem dokumentów strategicznych^[44]. Do kompetencji samorządu województwa należy przygotowanie strategii rozwoju regionalnego określającej kluczowe rodzaje działalności na jego obszarze, a także wyznaczającej inwestycje najistotniejsze dla poprawy

³⁹ Jakub Jankowski, „Polska Strefa Inwestycji – kluczowe zagadnienia w zakresie ustalania wysokości dochodu zwolnionego z nowej inwestycji” *Przegląd Podatkowy*, 7 (2020): 44.

⁴⁰ Ustawa z dnia 10 maja 2018 r. o wspieraniu nowych inwestycji, t. j. Dz. U. z 2024 r., poz. 459.

⁴¹ Dorożyński, Świerkocki, *Specjalne strefy ekonomiczne*, 110-113.

⁴² Grzegorz Górniewicz, „Determinanty i konsekwencje bezpośrednich inwestycji zagranicznych” *Studia z Zakresu Prawa, Administracji i Zarządzania*, t. IV (2013): 65-66.

⁴³ Wojciech Przychodzeń, „Czynniki warunkujące napływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych w Polsce” *Handel Wewnętrzny*, nr 6 (2012): 15.

⁴⁴ Należy do nich zaliczyć m.in.: Strategię Zrównoważonego Rozwoju Transportu do 2030 roku (M.P. 2019 poz. 1054); Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030 (M.P. 2019 poz. 1060); Politykę energetyczną Polski do 2040 r. (M.P. 2021 poz. 264).

spójności terytorialnej, społecznej i ekonomicznej regionu^[45]. Możliwość zapewnienia dostępności odpowiednich gruntów inwestycyjnych również jest w dużej mierze zależna od istnienia odpowiedniego otoczenia legislacyjnego (np. kształtu przepisów regulujących wyłączenie gruntów z produkcji rolniczej lub leśnej^[46]) oraz działań podejmowanych przez dysponentów publicznych zasobów nieruchomości różnego szczebla (Skarb Państwa, samorządy: wojewódzki, powiatowy, gminny), których gospodarowanie odbywa się w oparciu o przepisy ustawy o gospodarce nieruchomościami^[47]. Szczególną rolę w procesach inwestycyjnych odgrywa samorząd gminny z uwagi na szeroki zakres jego kompetencji, w szczególności możliwość zaoferowania terenów pod budowę zakładów^[48], a także najszerszą odpowiedzialność za tworzenie odpowiedniego otoczenia infrastrukturalnego dla potencjalnego inwestora (drogi lokalne, zaopatrzenie w wodę, energię elektryczną, usuwanie odpadów)^[49], co może być pośrednio traktowane jako walor o charakterze ekonomicznym, z uwagi na znaczące obniżenie łącznych kosztów prowadzonej inwestycji.

Badania PISA (Programu Międzynarodowej Oceny Umiejętności Uczniów, OECD) wskazują, że polscy uczniowie we wszystkich obszarach objętych badaniem osiągają wyniki wyższe od średniej dla krajów OECD^[50]. Dobrze wyedukowane społeczeństwo stanowi niewątpliwie jeden z podstawowych zasobów Polski, a uwzględniając fakt, iż na zagadnieniu edukacji orientuje się 2 z 12 filarów konkurencyjności (edukacja na poziomie podstawowym – gospodarka oparta na czynnikach wytwórczych; edukacja na poziomie wyższym – gospodarka sterowana przez inwestycje)^[51], można uznać, że ten obszar został należycie zagospodarowany. Należy jednak podkreślić, iż jest to zagadnienie niezwykle złożone i nie sposób dostosować systemu szkolnictwa do potrzeb przedsiębiorców z uwagi na jego

⁴⁵ Godlewska-Majkowska, *Lokalizacja przedsiębiorstwa w gospodarce*, 107.

⁴⁶ Art. 11 ustawy o z dnia 3 lutego 1995 r. o ochronie gruntów rolnych i leśnych, t.j. Dz. U. z 2024 r., poz. 82.

⁴⁷ Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami, t.j. z Dz. U. z 2024 r., poz. 1145.

⁴⁸ Oczkowska, *Międzynarodowa ekspansja przedsiębiorstw*, 103.

⁴⁹ Godlewska-Majkowska, *Lokalizacja przedsiębiorstwa w gospodarce*, 110-112.

⁵⁰ Organisation for Economic Co-operation and Development, *PISA 2022 Results (Volume I): The State of Learning and Equity in Education*, PISA (Paris: OECD Publishing, 2023), 28.

⁵¹ Szerzej: Dorota Starzyńska, *Bezpośrednie inwestycje zagraniczne a konkurencyjność przedsiębiorstw przemysłowych w Polsce* (Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2012), 55-56.

swoistą bezwładność (czas trwania nauki, preferencje uczniów i studentów, dostępność kadr). Rola samorządu lokalnego w postaci władz powiatowych jest związana z należącym do kompetencji starostw powiatowych tworzeniem zasobów pracy, w szczególności średniego personelu oraz aktywizacji zawodowej osób, których kwalifikacje wymagają dostosowania do zmian na rynku pracy^[52]. Samorzady dysponują możliwością bieżącego reagowania na zapotrzebowanie występujące na lokalnym rynku (szkolnictwo branżowe, centra kształcenia praktycznego, kursy i szkolenia). Bardzo duże znaczenie dla analizowanego obszaru ma także szkolnictwo wyższe, które nie tylko może uczestniczyć w procesach badawczo-rozwojowych ogólnokrajowych oraz lokalnych przedsiębiorstw, lecz także przez oddolne działania dostosowywać profil swoich absolwentów do zapotrzebowania występującego na rynku pracy.

Należyta prezentacja i zapewnienie odpowiedniej pomocy w zakresie wykorzystania przeanalizowanych dotąd zachęt dla inwestorów zagranicznych wymaga zaangażowania w ten proces wyspecjalizowanych instytucji, które są w piśmiennictwie określane mianem instytucji otoczenia biznesu bądź instytucji wsparcia. Ich udział w procesie obsługi inwestora jest jeszcze istotniejszy w kontekście wskazanych uprzednio tzw. „miękkich czynników lokalizacji”, tj. wytworzenia wizerunku miejsca lokalizacji w wymiarze gospodarczym; wytworzenia pozytywnego postrzegania inwestycji wśród lokalnej ludności; omówienia możliwości spędzania wolnego czasu, korzyści mieszkaniowych oraz ułatwienie interakcje inwestora z lokalną administracją. Zadania w tym obszarze realizuje szereg instytucji, wśród których można wyodrębnić: jednostki administracji rządowej i im podległe; jednostki samorządu terytorialnego; agencje rozwoju regionalnego i lokalnego; zaplecze badawczo-rozwojowe; organizacje pracodawców i przedsiębiorców; izby i stowarzyszenia producentów; szkoły wyższej; instytucje szkoleniowe, konsultingowe, doradcze, niepubliczne instytucje rynku pracy; instytucje wspierające przedsiębiorczość (inkubatory przedsiębiorczości, parki przemysłowe, technologiczne, naukowo-technologiczne); sieci wspierające przedsiębiorczość i innowacyjność oraz instytucje finansowe^[53]. Samorząd województwa zabezpiecza poprawność wykonania przytoczonych zadań przez Polską Agencję Inwestycji i Handlu S.A. (PAIH) na swoim terenie poprzez zapewnienie funkcjonowania Centrów Obsługi Inwestora i Eksportera, działających

⁵² Godlewska-Majkowska, *Lokalizacja przedsiębiorstwa w gospodarce*, 110.

⁵³ Dorożyński, *Wspieranie zagranicznych inwestycji*, 78-79.

w strukturach właściwych urzędów marszałkowskich bądź lokalnych agencji rozwoju regionalnego^[54]. Ponadto, inicjuje on i wspiera w formie grantów oraz dotacji funkcjonowanie klastrów zrzeszających przedsiębiorców w konkretnych branżach, zwłaszcza zgodnych z jego inteligentnymi specjalizacjami. Korzyści oferowane przez tego typu organizacje pozostają w kręgu zainteresowania większości inwestorów, czyniąc z klastrów atrakcyjną lokalizację dla znacznej części BIZ^[55]. Wyspecjalizowane instytucje otoczenia (wsparcia) biznesu mogą funkcjonować także na innych szczeblach samorządu terytorialnego bądź to w formie lokalnych agencji rozwoju lub też jednostek organizacyjnych funkcjonujących w ramach urzędów. Profesjonalizacja kadr i rozwój oferty inwestycyjnej tego rodzaju jednostek na poziomie powiatowym i gminnym jest dokonywany m.in. poprzez wdrażanie projektów edukacyjno-szkoleniowych takich jak „Standardy obsługi inwestora w samorządzie”^[56], które implementowały znaczną część rozwiązań stosowanych przez PAIH do urzędów gmin i starostw powiatowych, które finalnie stanowią najistotniejszy punkt kontaktu inwestora z samorządem. Elementy poddane analizie składają się zasadniczo na makrootoczenie polityczno-prawne stanowiące zasadniczy czynnik ekspansji zagranicznej przedsiębiorstw^[57].

⁵⁴ Polska Agencja Inwestycji i Handlu, *Regionalne Centra Obsługi Inwestora i Eksportera (COIE)*, www.paih.gov.pl/dlaczego_polska/regiony/coie/ [dostęp: 01.06.2024].

⁵⁵ Marta Götz, *Atrakcyjność klastra dla lokalizacji bezpośrednich inwestycji zagranicznych* (Poznań: Instytut Zachodni, 2009), 284.

⁵⁶ Szerzej: Wojciech Dziemianowicz, Krzysztof Piróg, *Standardy obsługi inwestora w samorządzie – doświadczenia projektu pilotażowego w gminach województwa warmińsko-mazurskiego* (Warszawa: Polska Agencja Inwestycji i Handlu S.A., 2018); Piotr Kopyciński, *Standardy obsługi inwestora w samorządzie. Studium przypadku polskiego projektu EFS przygotowane w ramach badania „Oceny wsparcia administracji publicznej przez EFS” (PAPA), Komisja Europejska* (Wilno: PPMI, 2019).

⁵⁷ Alina Gorczyńska, *Międzynarodowa ekspansja przedsiębiorstw w poszukiwaniu źródeł wzrostu wartości rynkowej* (Warszawa: CeDeWu, 2008), 17.

5 | Podsumowanie

Wspieranie napływu bezpośrednich inwestycji zagranicznych stanowi bardzo złożone, wieloaspektowe zagadnienie, w ramach którego przenikają się instrumenty i zjawiska właściwe m.in. dla nauk prawnych, ekonomicznych, o zarządzaniu, a także socjologicznych. Dodatkową trudność stanowi dynamicznie zmieniające się sytuacja gospodarcza na rynkach globalnych, która bezpośrednio rzutuje na motywy nowych inwestycji. Zapewnienie skuteczności działań podejmowanych w tym obszarze wymaga nie tylko stworzenie, lecz także stałego monitoringu i odpowiedniej modyfikacji systemu zachęt odpowiadającego bieżącym potrzebom inwestorów zagranicznych oraz dostosowania do niego otoczenia instytucjonalnego utrzymującego bezpośredni kontakt z inwestorami.

Samorząd terytorialny może kształtować walory lokalizacyjne, podejmując działania w ramach różnych elementów analizowanego systemu. Począwszy od możliwości kreowania zachęt finansowych, przez bardzo istotną rolę w obszarze tworzenia i modernizacji otoczenia infrastrukturalnego oraz inicjowanie działań w obszarze rynku pracy, aż po zapewnienie funkcjonowania własnych instytucji wsparcia biznesu i utrzymywanie współpracy z tożsamymi podmiotami na innych szczeblach władzy publicznej, a także instytucjami prywatnymi. Pomimo ryzyka występowania rozbieżnych interesów poszczególnych podmiotów, *de facto* rywalizujących o ograniczoną liczbę BIZ, szczególnie istotna wydaje się koordynacja działań poszczególnych jednostek, która może zostać zapewniona wyłącznie przez instytucje centralne.

Skuteczność systemu wspierania napływu bezpośrednich inwestycji zagranicznych mierzona przy pomocy ich skali, rozumianej bądź to w kontekście liczby inwestorów, bądź też sumy nakładów inwestycyjnych wymaga koordynacji działań legislacyjnych, fiskalnych oraz infrastrukturalnych na obszarze całego kraju czemu służy przyjęty w Polsce model prowadzenia polityki rozwoju. Cel wszelkich działań państwa stanowi zasadniczo zapewnienie dobrobytu społeczeństwa w sensie dobrostanu społecznego, którego elementem jest dobrostan ekonomiczny^[58]. Skupianie się wyłącznie na rachunku ekonomicznym może być w tym przypadku przeciwskuteczne, gdyż niektóre inwestycje pomimo pozornych korzyści

⁵⁸ Sylwia Machowska-Okrój, „Wzrost gospodarczy a dobrobyt ekonomiczno-społeczny w wybranych krajach europejskich” *Studia i Prace Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania Uniwersytetu Szczecińskiego*, nr 35, (2014): 427-428.

mogą nie znajdować akceptacji społeczeństwa bądź akceptacja ta wymaga szerokich konsultacji. Tym istotniejsza okazuje się rola samorządu terytorialnego, który może wykorzystać swoje unikalne kompetencje wynikające z decentralizacji władzy publicznej, umożliwiające lepsze zrozumienie lokalnych uwarunkowań, niejednokrotnie pozbawionych uniwersalnego charakteru i nieoczywistych z perspektywy mieszkańców innych regionów. Wysoki poziom profesjonalizmu działań podejmowanych przez organy samorządu terytorialnego stanowi warunek konieczny dla powodzenia inwestycji, gdyż to finalnie one mają bezpośredni kontakt z inwestorem, a ponadto są odpowiedzialne za prowadzenie postępowań administracyjnych charakteryzujących proces inwestycyjno-budowlany, a także części postępowań podatkowych oraz procedur związanych z podejmowaniem i wykonywaniem działalności gospodarczej. Przeprowadzone analizy nie pozwalają na dokonanie hierarchicznej klasyfikacji znaczenia podmiotów funkcjonujących w systemie wspierania napływu BIZ dla jego skuteczności. Każdy z nich odgrywa istotną rolę na poszczególnych etapach procesu obsługi inwestora, uzupełniając wzajemnie swoje kompetencje, zadania i funkcje. Pozwala to na wysunięcie konkluzji, iż jedynie koordynacja, współdziałanie i sprawność ogółu omawianych instytucji, w tym jednostek samorządu terytorialnego, stanowi warunek konieczny dla poprawnej realizacji stawianych przed nimi zadań.

Bibliografia

- Ciesielska-Maciągowska Dorota, *Bezpośrednie inwestycje zagraniczne z Europy Środkowej i Wschodniej: perspektywa instytucjonalna*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza SGH – Szkoła Główna Handlowa, 2019.
- De Broeck Mark, Vincent Koen, „The Soaring Eagle: Anatomy of the Polish Take-Off in the 1990s” *IMF Working Paper*, January (2000): 1-37. <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2000/wp0006.pdf>.
- Dorożyński Tomasz, Jakub Świerkocki, *Specjalne strefy ekonomiczne w Polsce. Doświadczenia i perspektywy*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2022. dspace.uni.lodz.pl/xmlui/bitstream/handle/11089/43165/Dorozynski_Swierkocki_Specjalne_strefy.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
- Dorożyński Tomasz. *Wspieranie zagranicznych inwestycji bezpośrednich w Polsce przez system zachęt dla inwestorów*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2018.

- Dziemianowicz Wojciech, Krzysztof Piróg, *Standardy obsługi inwestora w samorządzie – doświadczenia projektu pilotażowego w gminach województwa warmińsko-mazurskiego*. Warszawa: Polska Agencja Inwestycji i Handlu S.A., 2018. https://baza.paih.gov.pl/images_res/files/info/2_Raport_Standardy_obsługi_inwestora_w_samorz%C4%85dzie.pdf.
- Godlewska-Majkowska Hanna, *Lokalizacja przedsiębiorstwa w gospodarce globalnej*. Warszawa: Difin, 2013.
- Gorczyńska Alina, *Międzynarodowa ekspansja przedsiębiorstw w poszukiwaniu źródeł wzrostu wartości rynkowej*. Warszawa: CeDeWu, 2008.
- Gorynia Marian, *Strategie zagranicznej ekspansji przedsiębiorstw*. Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, 2007. http://mariangorynia.pl/wp-content/uploads/MGorynia_Strategie_zagranicznej_ekspansji_przedsiębiorstw.pdf.
- Götz Marta, *Atrakcyjność klastra dla lokalizacji bezpośrednich inwestycji zagranicznych*. Poznań: Instytut Zachodni, 2009.
- Górniewicz Grzegorz, „Determinanty i konsekwencje bezpośrednich inwestycji zagranicznych” *Studia z Zakresu Prawa, Administracji i Zarządzania*, t. IV (2013): 61-78. <https://repozytorium.ukw.edu.pl/bitstream/handle/item/412/Grzegorz%20G%23%b3rniewicz.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
- Hagemejer Jan, Grzegorz Poniatowski, Agnieszka Pechcińska, Mehmet Burak Turgut, Adam Śmietanka, „Inwestycje i ich determinanty a wzrost gospodarczy Polski w długim okresie” *CASE – Center for Social and Economic Research*, nr 505 (2021): 1-72. https://www.case-research.eu/files/?id_plik=6961.
- Jankowski Jakub, „Polska Strefa Inwestycji – kluczowe zagadnienia w zakresie ustalania wysokości dochodu zwolnionego z nowej inwestycji” *Przegląd Podatkowy*, 7 (2020): 44-51. <https://sip.lex.pl/#/publication/151366335/jankowski-jakub-polska-strefa-inwestycji-kluczowe-zagadnienia-w-zakresie-ustalania-wysokosci...?keyword=Jakub%20Jankowski&cm=STOP>.
- Kopyciński Piotr, *Standardy obsługi inwestora w samorządzie. Studium przypadku polskiego projektu EFS przygotowane w ramach badania „Oceny wsparcia administracji publicznej przez EFS” (PAPA)*. Komisja Europejska. Wilno: PPMI, 2019. <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=22673&langId=pl&>.
- Kowalski Ryszard, „Nierówności ekonomiczne a pułapka średniego rozwoju. Wnioski dla Polski” *Optimum. Economic Studies*, nr 2 (2019): 37-52. https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/bitstream/11320/7692/1/Optimum_2_2019_R_Kowalski_Nierownosci_ekonomiczne.pdf.
- Machowska-Okrój Sylwia, „Wzrost gospodarczy a dobrobyt ekonomiczno-społeczny w wybranych krajach europejskich” *Studia i Prace Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania Uniwersytetu Szczecińskiego*, nr 35 (2014): 409-430. http://wneiz.pl/nauka_wneiz/sip/sip35-2014/SiP-35-t2-409.pdf.

- Oczkowska Renata, *Międzynarodowa ekspansja przedsiębiorstw w warunkach globalizacji. Motywy, strategie, tendencje*. Warszawa: Difin, 2013.
- Orłowski Witold M., „W jaki sposób słabiej rozwinięta gospodarka może dogonić liderów? Znaczenie zagregowanej produktywności” *Studia BAS*, 1 (2024): 7-28. <https://orka.sejm.gov.pl/wydbas.nsf/LiczOpen?OpenAgent&A4ECCD0181C1F062C1258B250030F005&lang=PL>.
- Owczarczuk Magdalena, *Instytucje a napływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych do Polski*. Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2020. <http://hdl.handle.net/11320/12656>.
- Przychodzeń Wojciech, „Czynniki warunkujące napływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych w Polsce” *Handel Wewnętrzny*, nr 6 (2012): 10-20. https://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-72fdf5bf-8aeb-43a9-a8a5-414315c07978/c/IBRKK_handel_wew_6-2012.10-20.pdf.
- Raftowicz-Filipkiewicz Magdalena, „Przemiany systemowe gospodarki Polski i ich znaczenie w podnoszeniu poziomu międzynarodowej konkurencyjności” *Acta Universitatis Wratislaviensis. Oeconomia*, nr 3398 (2010): 217-228. https://repozytorium.uni.wroc.pl/Content/96411/PDF/18_Raftowicz_Filipkiewicz_M_Przemiany_systemowe_gospodarki_Polski_i_ich_znaczenie_w_podnoszeniu_poziomu_miedzynarodowej_konkurencyjnosci.pdf.
- Sancewicz Paweł, „Cele wspierania inwestycji w ustawie o specjalnych strefach ekonomicznych oraz w ustawie o wspieraniu nowych inwestycji” *Studia Prawa Publicznego*, nr 1 (2021): 55-73. <https://pressto.amu.edu.pl/index.php/spp/article/view/27950/25336>.
- Starzyńska Dorota, *Bezpośrednie inwestycje zagraniczne a konkurencyjność przedsiębiorstw przemysłowych w Polsce*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2012.
- Stawicka Magdalena Kinga, „Wspieranie bezpośrednich inwestycji zagranicznych przez zachęty inwestycyjne w wybranych krajach europejskich”. *Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach*, nr 214 (2015): 253-263. https://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-31448ecf-a11a-4a23-8d72-757c36c415b9/c/20_04.pdf.
- Transformacja gospodarcza w Polsce*, red. Mirosław Geise, Jarosław Oczki, Dariusz Piotrowski. Bydgoszcz: Wydawnictwo Uczelniane Wyższej Szkoły Gospodarki, 2016. https://kpbk.umk.pl/Content/180531/PDF/pte2016_10_pomniejszy.pdf.
- Ustawa o wspieraniu nowych inwestycji. Komentarz*, wyd. 2. red. Marta Dargas-Draganik, Jacek Formela. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck, 2022.
- W poszukiwaniu nowego ładu ekonomicznego*, red. Stanisław Owsiak, Artur Pollok. Warszawa: Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, 2013.

Włudyka Tadeusz, *Model społecznej gospodarki rynkowej a transformacja ustrojowa polskiej gospodarki. Analiza prawno porównawcza*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2002. <https://ruj.uj.edu.pl/bitstreams/9159a965-2cod-4f03-96bo-e44d6c75f77c/download>.

Zapolska Karolina, „Ewolucja podstaw normatywnych wolności gospodarczej w Polsce w XX wieku” *Miscellanea Historico-Iuridica*, z. 2 (2019): 267-286. https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/bitstream/11320/9040/1/MHI_18_2_2019_K_Zapolska_Ewolucja_podstaw_normatywnych_wolnosc_i_gospodarczej.pdf.

